

Ivan Basić
povijest i povijest umjetnosti

Joško Belamarić, Osnutak grada Korčule, Ex libris, Zagreb, 2005, 76 str.

Grad na istočnom Jadranu u njegovu povijesnom trajanju bijaše već predmetom niza fundamentalnih studija. Međutim, zasebna analiza samih procesa njihove geneze bila je među tim istraživanjima više iznimka nego pravilo, što je posljedica nedostatka izvora o takvim događajima, ali i dominantne usredotočenosti istraživača na poleogeneze antičkog razdoblja (uostalom mnogo češće i bolje dokumentirane arheološkim istraživanjima i narativnim vrelima). Osnutci gradova redovito su ekscitantni događaji, praćeni ritualima i simboličnim odrazima u kolektivnoj svijesti, ujedno neodvojivi od konteksta, jedinstvenoga historijskog trenutka kojim su zadani i čiji su velikim dijelom rezultat. Upravo je taj fenomen nastanka grada – ovog puta srednjovjekovnog – u središtu zanimanja konzervatora i povjesničara umjetnosti Joška Belamarića.

Knjiga rasporedom sadržaja iskazuje dvodijelnu podjelu: prvi dio čini sam tekst autorove studije o osnutku grada Korčule (13–57); slijedi drugi dio (59–72) koji je načinjen od priloga na koje se autor poziva u ranijem tekstu; čitavu cjelinu zaokružuje neizostavan popis korištenih vrela i literature kojim je knjiga uredno na kraju opskrbljena (73–76).

Prvi dio knjige podijeljen je u četiri poglavlja. U prvom poglavlju »Marsilio Zorzi i osnutak grada Korčule 1256. godine« autor upoznaje čitatelja s profilom jednog od najbolje sačuvanih među planiranim srednjovjekovnim gradovima. »Ornament od sveta, famoza Korčula« - ovdje se prvi put sagledava kao plod djelatnosti Marsilija Zorzija, markantne ličnosti sredine 13. stoljeća, ali rijetko i površno spominjane u historiografiji. Budući da nisu provedena arheološka istraživanja, vrijeme postanka grada ostalo je neutvrđeno i podložno raznorodnim interpretacijama, u kojima je do izražaja najčešće dolazilo pozivanje na pretpostavljeni kasnoantički ili ranosrednjovjekovni postanak urbane matrice. J. Belamarić dokazuje da je grad ex nihilo u 13. stoljeću osnovao mletački patricij Marsilije Zorzi. Opisuje se Zorzijev cursus honorum, od 1234. do smrti 1271. godine, raščlanjujući Mlečaninov životopis (na prvi pogled pustolovan, ali u stvari relativno uobičajen za mletačkog magistrata onoga vremena) od njegova posredništva pri podvrgavanju Roda i Kiklada Republici sv. Marka, preko vršenja funkcije sindika u Ravenni i baila u Siriji (s posebnim zaslugama za osvojenje Tira), dubrovačkog kneštva (1252–1254), sve do kasnijih visokih civilnih dužnosti u gradu na lagunama. »Moglo bi se kazati da je Zorzi bio domi militiaeque pellens, poput nekadašnjih rimskih senatora: istodobno izvrstan administrator i komandant.« Pred nama se u tekstu podrobno razvija slojevit lik Marsilija Zorzija u svim dometima njegova djelovanja: vojnoj vještini, diplomaciji, graditeljskim pothvatima i zakonodavstvu. U fokusu autorova izlaganja u ovoj cjelini jest Zorzijevo djelovanje uoči povratka Dubrovnika pod mletački dominij 1252. godine, u predvečerje velikoga sukoba sa Stefanom Urošem I., čija će vojska napasti Grad za vrijeme građenja novog poteza gradskih zidina. Upravo tu gradnju zidina J. Belamarić vidi kao moguće djelo Zorzijeva euergetizma neposredno nakon imenovanja za kneza, čemu je uslijedio mir sa srpskim kraljem.

Poglavlje »Regionalni geopolitički kontekst u času osnivanja Korčule« rasvjetljuje ulogu Marsilija Zorzija u ugovoru sklopljenom 1253. godine između Dubrovanā i bugarskog cara Mihajla Asena, čiju genezu valja čitati u svjetlu rasplamsavanja sukoba između Bugarske i dubrovačkog rivala Stefana Uroša. U ugovoru Marsilije funkcionira kao knez Dubrovnika u duždevo ime, ali je nesumnjivo – što J. Belamarić prvi primjećuje – najvažniji protagonist, tipični predstavnik dalekovidne mletačke diplomacije. Poglavlje opisuje svršetak sukoba 1254. godine praćenih multilateralnim ugovorima o miru, prije čega Zorzi napušta funkciju dubrovačkog kneza. Nešto ranije na poziv lokalnog stanovništva (valjda – pretpostavlja autor – željnog sigurnosti posredne mletačke vladavine preko Dubrovnika) preuzima Korčulu,¹ što je događaj koji je temeljac ove studije. Primarno vrelo kojim se J. Belamarić koristi pri ovoj rekonstrukciji događaja koji su ovili genezu grada jest Korčulanski statut (1265), odnosno njegov proemij, u kojem se – dakako u egzaltiranim terminima – opisuje Zorzijeva recepcija na otoku. U svom je novom lenu dočekan kao svojevrsni deus ex machina, istodobno kao spretan condottiere, ali i kao »mudrac koji je dao zakon«. J. Belamarić pokazuje kako su jednako pregnantne (i jednako, barem nominalno, opravdane) interese na Korčuli imali dubrovački knezovi i srpski kraljevi, ali i krčki (!) knezovi, a Korčula se nalazila upravo na mjestu interferiranja tih utjecaja. Autor objašnjava kako je prvi Zorzijev boravak na otoku prekinut 1254. godine radi sklapanja mira između Dubrovnika i kralja Stefana Uroša, iz čega je razvidno kako je Zorzijeva korčulanska intervencija bila najuže povezana uz vlastite, upravo mletačke interese.

Izlučujući opis Zorzijeve kolonizatorske djelatnosti na Korčuli – tijekom devet godina nakon njegova povratka – iz proemija Statuta, J. Belamarić u poglavlju »Utemeljenje grada i njegov početni razvoj« odbacuje starija mišljenja o ranijem

¹ J. Belamarić upozorava da je Zorzi možda pri ovom preuzimanju Korčule iskoristio pravo na otok kojeg je njegov predač Popone Zorzi još u 12. stoljeću osvojio i potom dobio kao obiteljsko leno od dužda, sve u svjetlu mletačkih akcija na Jadranu dvadesetih godina tog stoljeća.

postojanju grada na otoku (temeljena uglavnom na navodima cara-pisca Konstantina VII. Porfirogeneta iz 10. st.), možda upravo na istom mjestu. Rekompozicija stanovništva i urbanistički zahvati Marsilija Zorzija svjedoče, prema autorovoj interpretaciji, o planiranom osnutku provedenom u povoljnoj prilici. Kodifikacija zakona koju Zorzi provodi 1265. godine koincidira s novim ratom između Dubrovčana i kralja Uroša (završit će mirom 1268. godine, s klauzulom po kojoj je Grad dužan Urošu plaćati 2000 perpera godišnje za slobodu trgovanja u unutrašnjosti). Korčula je pak preko obitelji Zorzi, svojevrsnom personalnom unijom, podvrgnuta Serenissimi (Zorzi i sam radije boravi u gradu na lagunama, dok Korčulom u njegovo ime upravljaju zamjenici). Iz glava Korčulanskog statuta posvećenih urbanim problemima J. Belamarić razabire situaciju i okolnosti u kojima se novi grad podiže te kontroverze s kojima se uprava morala suočiti: stanovništvo je nenaviklo na urbani život i nevoljko se smješta u Zorzijevo naselje; s takvim se problemima mletački dominij hvatao u koštac i u nadolazećim stoljećima. U tim događajima kao da se potvrđuje klasična maksima prema kojoj su grad ljudi, a ne zidine. Argumente utemeljenju grada ex nihilo Belamarić nalazi i u katastarskoj raspodjeli otočkog teritorija, u kojoj – što je veoma indikativno – samo novopodignuto središte otoka ne igra gotovo nikakvu ulogu. Autor posebno obrađuje Zorzijevu drugu oporuku, kojom ovaj regulira nasljeđivanje svoga korčulanskog lena. Budući da su knezovi morali biti iz roda Zorzijevih, a za svoj položaj (investituru) platiti Republici unaprijed 2000 mletačkih lira, a potom godišnje od prihoda s otoka po 100, sve do punog otplaćivanja konačne svote od 2000 lira. Kneževi iz roda Zorzi vladat će Korčulom sve do Zadarskog mira 1358. godine, dakako pod mletačkim protektoratom. Posebno su zanimljive stavke oporuke – koje podcrtava Belamarić – kojima Zorzi ostavlja brojne legatate korčulanskim crkvama (crkvi sv. Marka prije svih) i cisterne te bunare.

Autor je studiju iz koje se razvila ova knjiga koncipirao još 1980-ih godina, za konzervatorskih zahvata koje je u Korčuli provodio u suradnji s arhitektom i konzervatorom G. Nikšićem (stoga se i pozivi na Nikšićeve zaključke, koje je iznio u više važnih radova, nižu u ovom poglavlju). U ključu čitanja poglavlja »Urbanistički plan grada« nalazi se važnost uloge Korčule na jadranskoj ruti, ali i iznimno vrijedna opažanja o obilježjima planirane urbane topografije novoga grada. Tako se uočava postojanje niza kula pripadajućih pojedinim familijama koje su se nalazile u nukleusu zidina. Inzule oblikovane tlacrom »na riblju kost«, bočno od glavne, jedine ulice, uokvirane su ulicama koje nose upravo imena lokalnih obitelji. Autor donosi primjere slične planirane izgradnje s područja Pijemonta, Ligurije, Veneta i Lombardije. Naglašava kako je ovakav raster Zorziju omogućavao veću kontrolu grada iznutra, uz moguće simbolične konotacije koje je ovaj kastrum nosio.

Čitavu knjigu zaključuje trodijelni prilog: dvije oporuke Marsilija Zorzija (prva se odnosi na nasljedno kneštvo na Korčuli, a druga na njegovu ostavštinu u Korčuli) upotpunjene preslikom i transkripcijom čirlične isprave od 15. lipnja 1253. iz Državnog arhiva u Dubrovniku.

Objavljena je kao prvi svezak biblioteke Patrimonium Croaticum,² izdavačkog niza splitsko-zagrebačke nakladničke kuće Ex libris, u kojoj je posljednjih godina, pod uredničkom palicom Jelene Hekman, pokrenuto izdavanje čitave niske monografija – uglavnom pretisaka klasičnih, odavno verificiranih tekstova [Cvito Fisković: Dioklecijanova palača – prilog proučavanju i zaštiti (editio princeps 1950.); Kruno Prijatelj: Spomenici Splita i okolice (editio princeps 1951.); August Musić: Nactr grčkih i rimskih starina (editio princeps 1910.)].

Joško Belamarić u ovoj je monografiji, dakle, pokušao rekonstruirati ne samo »lik i djelo« jednog mletačkog patricija 13. stoljeća, nego i kompleksne procese urbogeneze, u slučaju Korčule toliko specifične da na izvjestan način izmiču prijašnjim, verificiranim interpretacijama; tako je detektirao jedno začudno »zaobilazište« u historiografskom (ali i arheološkom, povijesnumjetničkom, urbanističkom...) bavljenju ovom problematikom. Možemo samo žaliti što nam se iz toga vremena nije sačuvalo više ovakvih profila (ili: što nije bilo više pokušaja rekonstrukcija nalik ovoj J. Belamarića!). Multidisciplinarnost kao ideal pronašla je u njegovu djelu jedan od stožernih orijentira, čak u izvjesnoj mjeri nadiđen u sretnom spoju literarnog dara s visokom upućenošću autora u stručnu problematiku.

Hvalu zaslužuje i ruho knjige, koja – iako nevelika opsega – pokazuje izrazitu brižnost koja je uložena u uređivanje i prezentaciju ilustrativnog materijala. Korice, predlistovi i zalist, opremljeni raskošnim fotografijama Korčule i njezina okružja iz čitave niske različitih perspektiva u raznim dobima dana, uzimaju tim izborom ujedno i mjeru samom tekstu, s kojim čine harmoničnu cjelinu. Tekst prate kvalitetne fotografije u boji, bilo da je riječ o reprodukcijama spomeničkih jedinica ili arhivskih dokumenata. Iz kolofona doznajemo da su autori većine njih Ivo Pervan, Živko Bačić (čijem oku kamere možemo zahvaliti mnoge sjajne reprodukcije spomeničke baštine u suvremenim arheološkim, povijesnim i povijesnumjetničkim publikacijama) i sam autor.³

2 Riječ je o Biblioteci *Hrvatska spomenička baština*. Ovo je, nažalost, jedini dostupan podatak o ovoj, po svemu sudeći vrijednoj seriji, jer su sve daljnje informacije o njoj, na stranicama knjige kao i na onima nakladnika, [<http://www.exlibris.hr>] ispuštene, što je propust vrijedan upozorenja.

3 Autor je temeljne misli, koje ovdje iznosi, već ranije razvio - vidi. Belamarić, Joško. "Marsilio Zorzi e la fondazione della città di Curzola (Korčula) nell'anno 1256". *Venezia, le Marche e la civiltà adriatica: per festeggiare i 90 anni di Pietro Zampetti*. A cura di Ileana Chiappini di Sorio i Laura De Rossi (*Arte Documento* 17, 18, 19, *Rivista di Storia e tutela dei Beni Culturali*, direttore Giuseppe Maria Pilo). Monfalcone: Edizioni Della Laguna, 2003. 139-147. Zahvaljujem autoru na separatnom otisku ovoga članka kojeg mi je ustupio u veljači 2004. godine.

PRO TEMPORE

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI

Pro tempore

Časopis studenata povijesti
godina IV, broj 4, Zagreb, 2007.

Glavni i odgovorni urednik

Goran Mihelčić

Uredništvo

Martina Borovčak, Vanja Dolenc, Goran Mihelčić, Filip Šimetin Šegvić

Urednički savjet, odabir i redaktura rasprava i članaka

Maja Crnjac

Dizajn i priprema za tisak

Nela Marušić
Željka Jordan

Lektura i korektura

Martina Kovačević
Jasna Šarić

Prijevodni sažetaka na engleski jezik

Davor Šoštarić

Izdavač

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti

Naklada

Tiskano u 500 primjeraka

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Profil International. Zahvaljujemo izdavačkoj kući Profil International na financijskoj potpori u tiskanju ovog broja. Časopis je besplatan.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:

isha.protempore@gmail.com